

ÚJ FORRÁSOK AZ AZTÉK EMBERÁLDOZAT TÖRTÉNETÉRŐL

VASSÁNYI MIKLÓS (FORD.)¹

MOTOLINÍA (TORIBIO DE BENAVENTE): AZ ÚJ-SPANYOLORSZÁGI INDIÁNOK TÖRTÉNETE²

I. könyv, 2. fejezet: *Arról, hogy a szerzetes testvérek sokat segítettek az indiánok megtérésében, és a sok bálványról, valamint a kegyetlen áldozatokról, amelyeket bemutatnak; mindezek feljegyzésre méltó dolgok*

A föld annyira tönkrement a már említett lázongások és csapások miatt, hogy sok ház teljesen lakatlanná vált, és nem volt olyan közöttük, amely ne részesült volna a fájdalomban és sírásban, amely sok évig tartott. És hogy ily nagy bajokat orvosoljanak, a szerzetes testvérek az igen szent Szűz Máriának ajánlották magukat, aki az eltévelyedettek útmutatója és vezetője és a szenvedők tanácsadója, és ezzel egyidejűleg vezérül és parancsnokul a dicsőséges Szent Mihályt választották, akinek – Szent Gábriellel és az összes angyalokkal egyetemben – minden hétfőn elmondtak egy énekes misét, amelyet egyes házakban mind a mai napig elmondanak; és szinte minden pap elmondja a misén az angyalok litániáját [*coleta*]. S azután, hogy az első évben³ valamennyire megismerték a földet, úgy tűnt nekik: jó lenne, ha egyesek közülük visszamennének Spanyolországba, egyfelől hogy megnyerjék Őfelsége kegyét a bennszülöttek [*los naturales*] számára, másfelől hogy több szerzetes testvért hozzanak, mivel a földterület nagysága és a nép nagy száma ezt megkövetelte. És azok, akik ottmaradtak ezen a földön, befogadták a házaikba az urak és vezetőik fiait, és megkeresztelnek <*sic!*> sokakat a szüleik beleejegyzésével. Ezek a fiúk, akiket a testvérek neveltek és tanítottak, nagyon szépek és ügyesek lettek, és befogadták a helyes tanítást is, amelyet sok más embernek továbbadtak. Ezenkívül is sokat segítettek, mert felfedték a testvérek előtt atyáik rítusait és bálványimádásait és ceremóniáik sok titkát, ami kiváló anyag volt arra,

¹ Jakab Rebeka technikai segítségével.

² Serna Arnaiz – Castany Prado: Fray Toribio, 25–28; 44–46; 47–52.

³ 1524-ben.

hogy <a testvérek> összezavarják és kiprédikálják a nép tévelygéseit és a vakságot, melyben a nép volt.⁴

A testvérek felfedték az indiánok előtt, ki az igazi és egyetemes Úr, mennynek és földnek és minden teremtménynek teremtője, s hogy ez az Isten a maga végtelen tudásával miként uralja és irányítja s adja az egész létezését, amelyet birtokol, és hogy a nagy jósága folytán miként akarja, hogy mindenki meg legyen váltva. Ugyanígy ki is ábrándították a népet, és megmondták neki, ki az, akinek szolgál <ti. az ördög>, s mi annak a feladata – tudniillik az, hogy örökkévaló és rettenetes kínokkal járó kárhozatra vigye mindazokat, akik hisznek benne, és rábízzák magukat. S ezzel együtt minden egyes testvér a lehető legvilágosabban, ahogyan csak tudta, megmondta nekik, mi szükséges az indiánok megváltásához, de azok számára nagyon kellemetlen volt hallani Isten szavát, s nem kívántak más dologhoz érteni, mint ahhoz, hogy magukat bűnökre és vétkekre adják, amennyiben áldozatokon [*sacrificos*] és ünnepeken vettek [*fiestas*] részt, ettek és ittak és lerészegedtek ezek során, s a bálványoknak saját vérüket adták enni, amelyet a fülükből, a nyelvükből, a karjukból és más testrészeikből vettek, amint a későbbiekben el fogom mondani.

Ez a föld a pokol képmása volt: az itt tartózkodók éjszaka hangokat hallattak, amidőn egyesek az ördögöt hívták, mások lerészegedtek, mások énekeltek és táncoltak! Cimbalmokat pengettek, dudáltak, kürtöket és nagy csigákat fújtak meg, különösen az ördögeik ünnepein. Az ivászatokon, melyeket nagyon rendszeresen tartottak, hihetetlen mennyiségű bort pazaroltak el, és még annyit, amennyit ki-ki a testébe öntött.⁵ Mielőtt felfőznék a borukat bizonyos gyökerekkel, amelyeket beledobnak, a bor világos és édes, mint a vízzel kevert méz [*aguamiel*];⁶ miután felfőzték, egy kissé sűrűvé válik, és rossz lesz a szaga, és akik ettől rúgnak be, azoknak még rosszabb <lesz a szaguk>. Általában alkonyat után kezdtek inni, és annyira siettek inni, tízen-tizenöten, és oly folyamatosan töltögették poharaikat, és olyan keveset ettek, <hogy> már az éjszaka elején eltévesztették az ösvényt, már elesetek, már leültek, énekeltek, és hangokat hallatva hívták az ördögöt. Nagyon szomorú dolog volt látni az Isten képére teremtett embereket az oktalan állatoknál is rosszabbá változni. S még ennél is rosszabb volt az, hogy nem maradtak meg ebben az egyetlen bűnben, hanem sok más bűnt is elkövettek, és verekedtek és megsebeztek

⁴ Serna Arnaiz – Castany Prado lábjegyzete: „A bennszülött gyermekek alapvető szerepet játszottak Új-Spanyolország spirituális meghódításában, nemcsak mint a prédikációk tolmácsai és segédei, hanem úgy is mint közvetítők és besúgók és mint a bennszülött nyelvek tanárai. Motolinia ennek szenteli a 3. rész 14–15. fejezeteit.”

⁵ Serna Arnaiz – Castany Prado lábjegyzete: „Ami az indiánok e feltételezett ivászati hajlamát illetni, nem szabad elfelejtenünk, hogy Motolinia később megváltoztatta a véleményét, ahogyan ezt a *Memoriales* című műve 2. részének 18. fejezetében olvashatjuk.”

⁶ Az *aguamiel* szójelentése vagy „vízzel kevert méz”, vagy a *maguey* növény nedve, vagy a *maguey* növény megerjesztett nedve, amelyből a *pulqué*t készítik.

egymást, és előfordult, hogy meg is ölték egymást, még akkor is, ha jó barátok és közeli rokonok voltak. És amikor nem részegek, akkor annyira békések, hogy amikor nagyon civakodnak, akkor <csupán> lökődik egymást, és szinte soha nem adnak ki hangot, hacsak nem a nők, akik időnként civakodás közben kiabálnak, ahogyan ez ma is mindenütt történik, ahol <ezek a> nők vannak.

Volt egy másfajta részszegségük is, ami kegyetlenebbé tette őket, és ez az volt, hogy bizonyos gombáktól vagy kisméretű gombácskáktól <rúgtak be>, amilyenek ezen a földön ugyanúgy vannak, mint Kasztíliában; de az e földön termő gombák olyanok, hogy ha nyersen fogyasztják őket, akkor – mivel keserűek – <az emberek> isznak is közben, vagy velük együtt fogyasztanak egy kis méh-mézet. Kis idő múltán pedig ezernyi látomást láttak, különösen kígyókat, és ahogyan teljes önkívületbe estek, úgy tűnt nekik, hogy a lábszárukat és testüket férgek töltik meg, melyek élve felfalják őket, és így, félőrült állapotban kirohantak a házukból, keresve valakit, aki megöli őket. És ettől az állatias részszegségtől és kintől, amit átéltek, időnként megtörtént, hogy felakasztották magukat, és az is, hogy másokkal szemben voltak igen kegyetlenek. Ezeket a gombákat a maguk nyelvén *teonanacatl*nak nevezik, ami annyit tesz, mint „az isten húsa” vagy „az ördög húsa”, akit ők imádtak. S kegyetlen istenük az említett módon ezzel a keserű eledellel megáldoztatta őket.

Sok ünnepükön szokásuk volt tésztából gombócokat csinálni, és pedig sokféle-képpen, mert úgyszólván azon istennel való *communió*ként [*comunión*] használták ezeket, amelyiknek az ünnepét tartották; de volt egy másik, amit helyesebben nevezhetnénk *communió*nak, és ez az volt, hogy novemberben, amikor learatták a kukoricájukat és más veteményeiket, a *cenizo* egy fajtájának magvából, kukoricatésztával készítettek bizonyos lepényeket, melyek amolyan kerekded golyók, és ezeket megfőzték vízben egy lábasban. S mialatt ezek főttek, egyes gyerekek egyfajta cimbalmot pengettek, amely teljes egészében egyetlen fából készül bőr és pergamen nélkül, s ezenkívül énekeltek, és azt mondták, hogy azok a golyók átalakulnak Tezcatlipoca húsvá, aki az az isten vagy ördög, akit a legnagyobbnak tartottak, és akinek a legnagyobb istenséget [*dinidad*] tulajdonították, és csak az említett fiúk ették meg ezeket a golyókat, mint amaz ördögnek a szent ostyáját vagy húsát. A többi indián azokból jutott emberhúshoz, akik az áldozatban [*sacrificio*] haltak meg, és ezt általában a főurak és kereskedők és a templomi papok ették, mert a többi, alacsonyabb rangú népnek egyszer-egyszer jutott csak egy falat. Miután a spanyolok háborúba kezdtek, és már meghódították Mexikót annyira, hogy megbékítették a földet, azok az indiánok, akik a spanyolok barátai voltak, sokszor ettek azokból, akiket megöltek, mert ezt a spanyolok nem minden alkalommal tudták megtiltani nekik, hanem néhányszor az indiánok szükséglete miatt nem vettek róla tudomást, jóllehet undorodtak tőle.

I. könyv, 6. fejezet: *A Panquetzaliztli ünnepről és az ennek alkalmából végrehajtott áldozatokról és gyilkosságokról, valamint <arról, hogy> hogyan tépték ki és ajánlották fel a szíveket, és utána <hogyan> ették meg az áldozatokat*⁷

Ama napokon a fent említett hónapokban, egy *Panquetzaliztlinak* nevezett hónapban, mely a tizennegyedik volt, <s> amely Mexikó⁸ isteneinek volt szentelve, különösen kettejüknek, akikről azt mondták, hogy testvérek és háborúistenek, hatalmasak a gyilkolásban és a pusztításban, a győzedelmeskedésben és a leigázásban⁹ – nos, ezen a napon mint Húsvéton vagy mint legfőbb ünnepen sok véráldozatot [*sacrificios de sangre*] mutattak be a fülükből is és a nyelvükből is, mert ez nagyon elterjedt volt; mások a karjukból, a mellükből vagy más testrészükből adtak önáldozatot. De ezt, hogy vettek önmaguktól egy kis vért, hogy a bálványokra [*ídolos*] szórják azt, mintha csak valaki szenteltvizet hintene az ujjáival; illetve hogy a vért bizonyos papírokra hintették a fülükből és a nyelvükből, és felajánlották – ezt mindenki általánosan gyakorolta mindenütt; de minden tartomány a maga szokása szerint más és más testrészből is mutatott be <áldozatot>: egyes helyeken a karokból, másutt a mellkasból stb. <áldoztak>; mert e jelek alapján ismerték fel egymásról, hogy ki melyik tartományból származik.¹⁰ Ezeket és más áldozatokat és szertartásokat kívül sok embert áldoztak fel és öltek meg az alant ismertetett módon.

Volt egy nagy kövük, amely ölhosszúságú volt, és nagyjából másfél arasz szélességű, és jó arasz vastag. E kő félig be volt süllyesztve a földbe, fent a magasban,

⁷ Serna Arnaiz – Castany Prado lábjegyzete: „A *Panquetzaliztli* név összetett szó: náhuatl *pantli* „tollzászló” + *quetza* „felemelni”. Ezt a vallási ünnepet Huitzilopotchtlinak, a Nap és a háború istenének szentelték, és Motolinia szerint az év 14. hónapjában tartották meg, bár Sahagún szerint a 15. hónapban. Az 1. könyv 6. fejezete az első olyan rész, melyet Motolinia az azték emberáldozatok részletes leírásának szentel, és amelyre számos későbbi mű támaszkodott.”

⁸ Minden valószínűség szerint közelebről Tenichtitlán (a későbbi Mexikóváros) isteneire kell gondolnunk.

⁹ Serna Arnaiz – Castany Prado kiadásában itt ér véget az első mondat; ha így tagolunk, ez *anakolouthon*: a szerző elfelejtette kitenni a főmondat állítmányát – vagy a cím folytatásnak tekintette a fejezet első mondatát. Valószínűbbnek tűnik Joaquín García Icazbalceta (*Colección de documentos para la historia de México*, Tomo I, México: J. M. Andrade, 1858) kiadásának olvasata, amely a „nos”-sal kezdődő szövegrészt egyetlen mondatnak tekinti a megelőző sorokkal.

¹⁰ Serna Arnaiz – Castany Prado lábjegyzete: „A papír alapvető szerepet játszott az azték rítusokban az emberhalállal nem járó áldozatok során.” A *maya* kultúrában a királyi önvéráldozatot bemutató yaxchiláni sztéleken (British Museum, „The Yaxchilan Lintels”, Room G27) is jól látható, hogy a nyelvből kicsorgatott vér egy érdesített fonál mentén végigfolyva egy tálban elhelyezett papírtekercekre szívódik fel, amelyeken írásjeleket is ki lehet venni. Az ún. látomáskígyó (*Vision Serpent*) azután ezekből a tekercekből emelkedik ki, hogy a torkából előbújó ós jóslatot adjon a megváltozott tudatállapotban lévő uralkodónak.

a lépcsősor tetején a bálványok oltára előtt.¹¹ Erre a kőre feszítették rá feláldozás végett a szerencsétleneket háttal és erősen megfeszített mellkassal, mert meg voltak kötözve a lábuknál és a kezüknél fogva; és a bálványok főpapja vagy az ő helyettese, akik a leggyakrabban mutatták be az áldozatot (s ha néha olyan sok embert kellett feláldozniuk, hogy ezek elfáradtak, akkor mások léptek elő, akik már értettek az áldozathoz), és gyorsan egy kovakővel, amellyel tüzet csiholnak – miután egy ilyen kőből egy nagy kést, mintegy lándzsahegyet, készítettek, nem nagyon éleset, mivel ez a kő nagyon vastag és törékeny, nemigen lehet kiélezni¹² (ezt azért mondom, mert sokan azt gondolják, hogy ama fekete kőből készült kések közül valók voltak ezek,¹³ melyek ezen a földön vannak, és ezeket az élükön olyan keskenyre alakítják ki, mint egy kés élet, és olyan pontosan vágnak, mint egy kés, de utána kicsorbulnak) – ezzel a kegyetlen késsel, minthogy a mellkas erősen ki volt feszítve, nagy erővel felnyitották a szerencsétlen áldozat mellkasát, és gyorsan kitepték a szívét; s ennek a gonosztettnek a bemutatója [*el oficial*] a szívét az oltár küszöbének tetejére dobta kívülről, és ott maradt egy vérfolt, és amikor a szív leesett, még egy kicsit lüktetett a földön, majd beletették egy, az oltár tetején elhelyezett csészébe.¹⁴ Máskor megfogták a szívét, és felemelték a Nap felé, s alkalmanként bekenték a bálvány ajkait a vérrel. A szíveket időnként megették az idős papok [*ministros*], máskor eltemették azokat, majd fogták a tetet, és lehajították a lépcsőkön gurítva; s amikor a tetem leérkezett, ha a hadifoglyok közé tartozott az áldozat, akkor az, aki foglyul ejtette, barátaival és rokonaival együtt felvette, és elkészítette ezt az emberhúst más ételekkel együtt, és másnap ünnepet csaptak, és megették; s ha annak, aki foglyul ejtette <az áldozatot>, volt erre szánható vagyona, akkor a meghívottaknak takarókat ajándékozott azon a napon; és ha az áldozat rabszolga volt, akkor nem gurították le fentről, hanem kézben vitték le, s ugyanolyan ünnepet és vendégséget rendeztek a rabszolga, mint a hadifogoly kapcsán, jóllehet nem olyan nagyszabásút. Voltak további ünnepek és napok, melyeken sok szertartást mutattak be, amelyekkel ünnepeltek, amint ez ama más ünnepek kapcsán majd világossá válik.

Ami az áldozatok szívét illeti, azt mondom, hogy amikor az ördög papja [*sacerdote del demonio*] kitepte az áldozat szívét, akkor kezébe fogta a szívét és felemelte, mint aki megmutatja azt a Napnak, s utána még egyszer megtette ugyanezt a bálvány számára is, majd lerakta a szívét maga elé egy festett nyelű edénybe, amely nagyobb volt egy tányérnál, és egy másik edényben felfogta a vért, s úgyszólván enni adott belőle a főbálványnak, amennyiben bekente vele az ajkait, és aztán az ördög többi bálványának és szobrának. Ezen az ünnepen hadifoglyok vagy rabszolgák közül

¹¹ Serna Arnaiz – Castany Prado lábjegyzete: „Ez az áldozókő, melynek náhuatl neve *téhcatl*.”

¹² A régészek a tenochtitláni nagytemplom (*Templo Mayor*) feltárásakor számos ilyen tűzkő-áldozókést találtak, melyek megtekinthetők Mexikóvárosban a Museo del Templo Mayorban.

¹³ *piedra negra* = obsidián

¹⁴ Sokszoros *anakolouthon*; Icazbalceta kiadásának mondattagolását követjük.

áldoztak, mivel szinte mindig ilyeneket áldoztak fel, a településtől függően húszat, másutt harmincat, ismét másutt negyvenet, egészen ötvenig-hatvanig; Mexikóban¹⁵ százat áldoztak vagy annál többet.¹⁶

Egy másik napon sokat áldoztak fel a már említettek közül, jóllehet nem annyira sokat, mint a leírt ünnepen; és senki se gondolja, hogy bárki<vel> is azok közül, akiket gyilkosság és szívük kitépése útján vagy bármely más halálennel feláldoztak, a saját akaratából történt ez, hanem erőszakkal, és úgy, hogy nagyon is fájlalta a halálát és a vele járó borzalmas kínt. A többi áldozat, melyek során a fülükből vagy nyelvükéből vagy más testrészükből vettek vért, szinte mindig önkéntes volt.

Azok közül, akiket így feláldoztak, egyeseket megnyúztak, egyes helyeken kettőt vagy hármat, másutt négyet vagy ötöt, ismét másutt tízet; és Mexikóban akár tizenkettőt vagy tizenötöt is; és magukra öltötték ezeket a bőröket, amelyeket a hátukon és felül a vállukon nyitva hagytak; s olyan jól felöltözve, ahogyan csak lehetett, táncoltak ebben a kegyetlen és félelmetes öltözetben, mintha csak zekét és cipőt viselnének; miután pedig az összes áldozat vagy rabszolga volt, vagy hadifogoly, ezért Mexikóban erre a napra megőriztek a hadifoglyok közül egyet, aki úr vagy vezető személy volt, és ezt megnyúzták, hogy a bőrét Mexikó nagyura, Moctezuma öltse magára, aki ezt a bőrt magára véve nagy komolysággal táncolt, úgy vélvén, hogy nagy szolgálatot tett az ördögnek, akit azon a napon ünnepeltek meg; s ezt mint csodálatra méltó dolgot sokan elmentek megnézni, mivel a többi településen nem az urak öltötték fel magukra a megnyúzottak bőrét, hanem más vezető személyek. Egy másik ünnep más napján mindenütt egy nőt áldoztak fel, és megnyúzták, s valaki magára vette a bőrét, és a település összes többi lakosával táncolt; aki a nő bőrét magára húzta, és a többiek is, tolldiszben.

Volt egy másik nap is, melyen a vízistent ünnepelték. Húsz-harminc nappal az ünnep beállta előtt vásároltak egy rabszolgát és egy rabszolanőt, és összeköltöztették őket mint házasságokat; s amikor eljött az ünnep napja, felöltöztették a rabszolgát ennek az istennek a ruháiba és jelvényeibe [*insinias*], a rabszolanőt pedig annak az istennőnek a ruháiba és jelvényeibe, amelyik az előbbi isten felesége volt; s így felöltöztetve táncoltak aznap egész nap, éjfélig, amikor feláldozták őket; és nem ették meg őket, hanem bedobták egy tartályszerű gödörbe, amelyet e célra használtak.

¹⁵ Ti. Mexikóváros elődjében, Tenochtitlánban.

¹⁶ Serna Arnaiz – Castany Prado lábjegyzete: „Ezt a leírást ki lehet egészíteni Motolinia *Memoriales* című műve 1. részének 16. fejezetében található érdekes töredékkel.”

I. könyv, 7. fejezet: *Az igen nagy kegyetlenségekről, melyeket a tűzisten és a vízisten napján hajtottak végre; és egy szárazságról, amely akkor volt, amikor négy évig nem esett az eső*

Egy másik ünnepnapon¹⁷ egyes helyeken és településeken – mint például Tlacopánban, Coyoacánban és Azcapotzalcóban – egy nagy, gömbölyű, körülbelül tíz öl hosszúságú rudat vittek, és készítettek egy vetőmagbálványt [*ídolo de semillas*], s miután ezt beburkolták és bekötötték papírral, ama gerenda tetejére helyezték el, és az ünnep előestéjén ezt a fát, amelyről beszélek, vitték ama bálvánnyal együtt, és körülötte táncoltak egész nap; s az ünnepnap reggelén fogtak néhány rabszolgát és másokat, akiket hadifogolyként tartottak, és összekötött kézzel és lábbal vonszolták és bedobták őket egy nagy tűzbe, melyet e kegyetlenség végett készítettek, és nem hagyták kialudni a tüzet, könyörületből sem, hacsak nem azért, hogy a kínzás mértéke nagyobb legyen, mert azután föláldozták őket, és kitepték a szívüket, és estefelé földre döntötték a gerendát, és nagyon erőlködtek azon, hogy az említett bálvány egy részét megszerezzék élelemül, mivel azt hitték, hogy ezáltal majd megerősödnek a harchoz.

<Volt> egy másik nap, amely a tűzistennek volt szentelve,¹⁸ vagyis magának a tűznek, amelyet istennek tartottak és istenként tiszteltek, és nem is a jelentéktelenek közül valónak, mivel mindenütt el volt terjedve <ez az ünnep>; ezen a napon fogtak egy hadifoglyot, és felöltöztették a tűzisten öltözeteibe és ruháiba, és ő táncolt ezen isten tiszteletére, majd feláldozták őt és azokat, akiket még hadifogolyként tartottak – de minden másnál sokkal borzalmasabb az, amit különösen itt, Cuauhtitlánban csináltak, ahol a jelen szöveget írom,¹⁹ ahol úgy tűnik, hogy az ördög sokkal kegyetlenebbnek mutatkozott, mint másutt. Cuauhtitlánban egy <bizonyos> ünnep előestéjén felállítottak hat nagy, hajóárbc méretű fát létrákkal, és ezen a kegyetlen virrasztáson és a <rá következő>, még sokkal kegyetlenebb napon megnyúztak két rabszolgánót a létrák tetején a bálványok oltára előtt, és ott fent megnyúzták az egész testüket és az arcukat is, és kivágták a combcsontjukat; s másnap reggel két vezető indián felöltötte magára a bőröket és az arcokat is maszkokként, és kézbe vették

¹⁷ Serna Arnaiz – Castany Prado lábjegyzete: „A *Memoriales*ben Motolinía arról tájékoztat, hogy ez a *xocotlhuezi* ünnepe, ami náhuatlul annyi mint „hull a gyümölcs.” Edmundo O’Gorman szerint ez a *Hueymiccailhuítl* hónap alternatív neve is egyben (El libro perdido de Fray Toribio Motolinía. Ensayo de reconstrucción. México, DF: Consejo Nacional para la Cultura y las Artes, 1989, 103, 2. l.).”

¹⁸ Serna Arnaiz – Castany Prado lábjegyzete: „A *Memoriales*ben Motolinía közli a nap nevét: *Izcalli*, ami náhuatlul »feltámadás«-t jelent, amely egyébként az azték kalendárium 17. hónapjának a neve volt.”

¹⁹ Serna Arnaiz – Castany Prado lábjegyzete: „A *Cartas de Indias* szerint Motolinía Cuauhtitlánban volt 1532. november 17-én. A helységnev náhuatlul azt jelenti, hogy »a fák között«.”

a combcsontokat, mindegyik kézbe a neki megfelelőt, és lépésről-lépésre ereszkedtek le ordítva, mivel testet öltött vadállatoknak tűntek, és lent a sík tereken nagy tömeg ember mintegy rémulten azt hajtogatta, hogy „Már jönnek az isteneink, már jönnek az isteneink!” Amikor leértek, ütni kezdték a dobokat, és azoknak, akik így voltak felöltözve, mindegyiknek a vállára akasztottak egy nagy papírt, mely szárny alakúra volt varrva, nem hajtogatva, s amely állítólag négyszáz ívből állt; s mindkettejükre tettek egy feláldozott és megnyúzott fürjet, s odaerősítették az ajkukhoz, mely át volt lyukasztva, s így táncolt ez a kettő, akik jelenlétében sokan áldoztak, és ajánlottak fel igen sok fürjet, mert ez egyben a halál napja is volt a fürjek számára;²⁰ és amikor feláldozták a fürjeket, maguk elé dobták őket, és olyan sok volt, hogy betakarta a földet, amelyen jártak, mivel több mint nyolcezer fürjet ajánlottak fel ezen a napon, mert mindenki nagyon igyekezett fürjet fogni erre az ünnepre, amelyre Mexikóból és sok más településről is jöttek. Amikor eljött a dél, összeszedték az összes fürjet, és szétszótották a templomi papok és a nagyurak között; és a beöltözöttek egész nap nem csináltak semmi mást, csak táncoltak.

Ugyanezen a napon más hallatlan kegyetlenséget is csináltak, ami az volt, hogy arra a hat rúdra, melyeket az ünnep előestéjén állítottak, felül odakötöztek és keresztre feszítettek hat hadifoglyot, és alul körben több mint kétezer fiú és férfi helyezkedett el ijakkal és nyilakkal, és ezek - miután azok, akik felmásztak, hogy odakötözzék a hadifoglyokat, lejöttek - kilőtték a foglyokra a nyilaikat, mint egy záporosót; s amikor átnyilazták és félig megölték őket, gyorsan felmentek, hogy kioldozzák őket, és hagyták őket leesni abból a magasságból, és az esés okozta nagy ütés miatt a testük összes csontjai összetörték és darabokra estek; és ezután harmadszor is megölték őket, mert feláldozták őket, és kitepték a szívüket, és vonszolva elvitték őket onnét, és megnyúzták őket, és levágták a fejüket, s odaadták a bálványpapoknak, a testeket pedig mint birkákat vitték el, hogy az urak és a főnökök megegyék azokat. Másnap ezzel a halálos bünt jelentő [*nefando*]²¹ lakomával szintén ünnepet csaptak, és nagy örömmel táncoltak mindnyájan.

Évente egyszer, amikor a kukorica egy tenyérnyi magasságúra nőtt már, azokban a falvakban, ahol voltak főurak, akik házáat palotának nevezték, feláldoztak egy kisleányt és egy kisleányt, akik legfeljebb három vagy négy évesek voltak; ezek nem rabszolgák voltak, hanem a főnökök gyermekei, és ezt az áldozatot egy hegyen mutatták be, egy olyan bálvány tiszteletére, amelyről azt mondták, hogy a víz istene, és hogy ő adja nekik az esőt; és amikor nem volt vizük, akkor ezt a bálványt kérelték. Ezeknek az ártatlan gyermekeknek nem tépték ki a szívét, hanem levágták a fejüket, és takarókba

²⁰ Serna Arnaiz – Castany Prado lábjegyzete: „A fürj (náhuatl: *zollin*) azon állatok közé tartozott, amelyeket a leggyakrabban áldoztak fel Huitzilopochtlinnak, a Napistennek.”

²¹ Serna Arnaiz – Castany Prado lábjegyzete: „Három bünt neveztek halálosnak a korszakban <Európában>: a homoszexualitást, az emberevést és a bálványimádást. Szokás volt mindháromat a bennszülötteknek tulajdonítani.”

burkolva elhelyezték őket egy régi koporsóra [*lucillo*] emlékeztető kőládába, és így otthagyták őket ama bálvány tiszteletére, melyet ők kiemelkedően fontos istennek tartottak. A fő temploma, illetve háza Texcocóban volt, a mexikói istenekével együtt.²² Ez a <templom> jobbkéz felől állt ott, a mexikóiaké pedig balkéz felől, és mindkét oltár <templom> egy emelvényen állt, és mindegyiknek három szintje volt; ezeket én is elmentem megnézni néhányszor. Ezek a templomok voltak a legmagasabbak és legnagyobbak az egész országban, nagyobbak és magasabbak, mint a mexikóiak.

Atemoztli napján sok festett papírt fogtak és vittek a démonok templomaiba, és elhelyeztek *óllint* is,²³ ami egy meleg égövi fa gumija; ha ezt a fát megszúrják, fehér cseppek bukkannak elő, s ezeket összegyűjtik; olyasmi ez, ami később megszilárdul, és fekete lesz, nagyjából úgy, mint a puha szurok; és ebből készítik a labdákat, amelyekkel az indiánok játszanak, mert ezek jobban pattannak, mint a kasztíliai nagy labdák,²⁴ és ugyanolyan méretűek, de egy kicsivel tömörebbek; jóllehet sokkal súlyosabbak az e földön készültek, annyira gurulnak és pattognak, hogy úgy tűnik: higany van bennük. Ezt az *óllint* szokásuk volt gyakorta felajánlani a démonoknak, papírban, mert amikor elégették, fekete cseppek folytak ki belőle, és ezek <más> papírokra hullottak, és ezeket a papírokat ezekkel a cseppekkel az ördögnek áldozták, valamint más papírokat is, vércseppekkel; s ezt az *óllint* a bálványok arcára is kenték, és egyes bálványok arcán két-három ujjnyi réteg is volt, és ezek csúnyák <voltak>, valóban úgy néztek ki, mint ördögi figurák: mocskosan, csúnyán és undorítóan. E napon összegyűltek a rokonok és barátok, hogy ételmezt készítsenek, amelyet az ördög házaiban és udvarain fogyasztottak el. Mexikóban ugyanezen a napon előjöttek, és egy igen kicsi csónakban egy kisfiút és egy kislányt vittek magukkal, s a nagy lagúna vizének közepén feláldozták őket az ördögnek, és elsüllyesztették az *acaléval*,²⁵ vagyis csónakkal együtt; és akik kivítették őket, más, nagyobb csónakokkal tértek vissza.

Amikor a kukorica térdig ért, egy napon elindultak, és *pechót* adtak,²⁶ amiből négy öt-hatéves rabszolgagyermeket vásároltak, és feláldozták őket Tlalocnak, a vízistennek úgy, hogy egy barlangba tették őket, és azt lezárták a következő évig,

²² „Mexikó” szűk értelemben ismét Tenochtitlánt jelenti, az azték fővárost, Texcoco pedig az úgynevezett Hármas Szövetség (*Triple Alianza*) egyik tagját Tlacopán és Tenochtitlán mellett.

²³ Serna Arnaiz – Castany Prado lábjegyzete: „Az *óllin* növényi gyanta, amelyből egyfajta kaucsukot vagy gumit lehet készíteni, melyet gyógyászati és liturgikus célokra használtak vagy eszközök és labdák gyártására.”

²⁴ Serna Arnaiz – Castany Prado lábjegyzete: „Motolinia a *tlatchtlira* utal, amely egy udvari rituális labdajáték, melyet körülbelül a Kr. e. XV. századtól kezdve játszottak Mezoamerikában. Nem ismerjük pontosan a játékszabályokat, de annyit tudunk, hogy a játéknak volt egy rituális eleme, amely elmehetett addig, hogy maga után vonta emberáldozat bemutatását.”

²⁵ Serna Arnaiz – Castany Prado lábjegyzete: „Az *acalli* - szó szerint »vízi ház« náhuatlul - több különböző típusú vízi eszközre alkalmazott terminus.”

²⁶ Serna Arnaiz – Castany Prado lábjegyzete: „A *pecho*: »hozzájárulás, adó«.”

amikor <azután> ugyanezt csinálták. Ezt a kegyetlen áldozatot egy olyan időben kezdték bemutatni, amikor négy évig nem volt eső, és alig maradt zöld növény a mezőn, és azért áldozták fel azt a hat gyermeket, hogy kiengeszteljék a víz démonját, Tlálóc istenüket, és hogy essen az eső. Ezeknek az áldozatoknak a papjai a legfontosabb és leginkább tisztelt papok voltak az indiánok között; nazarénusok módjára megnövesztették a hajukat, és mivel sohasem vágták le, se meg nem fésülték, és sokáig feketén és nagyon hosszú s piszkos hajjal járkáltak, ezért tetszettek az ördögnek. Ezt a nagy haját *nopapán*ak nevezték, és innét ered az, hogy a spanyolok ezeket a papokat *papáknak* nevezték, jóllehet nagyobb igazsággal nevezhették volna őket az ördög kegyetlen hóhérainak.

Hueytozotli.²⁷ Ez a nap akkor jött el, amikor a kukorica már nagy volt, övig ért. Ekkor mindenki szedett a kukoricaultetvényéből néhány szálát, és ezeket takaróba burkolva, ennivalót és *atulit* áldoztak nekik, ami egy sűrű, kukoricamasszából készült ital,²⁸ és áldoztak *copallit* is, ami egyfajta tömjén, mely egy fából csorog, amelyet az év bizonyos időszakában megcsapolnak, hogy kibuggyanjon és kifolyjon belőle ez a folyadék, és a fa alá vagy magára a fára felkötözve *maguey*-leveleket tesznek – a *magueyról* lentebb el fogjuk mondani, hogy micsoda, és fontos is beszélni róla –,²⁹ s oda csöpög le <a *copalli*>, s egyfajta cipóvá szilárdul össze, az ezüstművesek homorú szerszámának alakjára; ebből a *copalliból*, ha olajjal keverik el, igen jó illatos kenőcs [*trementina*] készül; a fák, amelyek a *copallit* adják, kecsesek, és szép látványt nyújtanak, és jó illatúak; igen keskeny levelük van. Meleg égőv alatt nőnek, magas helyen, ahol jár a levegő. Egyesek azt mondják, hogy ez a *copalli* kiváló mirrha.³⁰ Az áldozatra visszatérve [*ofrenda*], azt mondom, hogy az egészet együtt este elvitték a démonok templomaiba, és táncoltak neki egész éjjel, hogy őrizze meg számukra a kukoricamezőket.

Tititlh.³¹ Ezen és a rákövetkező napon és éjen mindnyájan táncoltak az ördögnek, és sok hadifoglyot feláldoztak neki, akiket igen távoli népekkel vívott háborúban ejtettek, mivel – ahogyan a mexikóiak beszéltek – egyes tartományokat ellenség

²⁷ Serna Arnaiz – Castany Prado lábjegyzete: „*Tozotli* náhuatlul »nagy virrasztás«-t jelent. Ez volt az év negyedik hónapjának neve, de ugyanígy nevezték azt a napot is, amikor a hónap saját ünnepét ülték meg, amelyet a kukorica istenének, Cintéotlnak szenteltek.”

²⁸ Serna Arnaiz – Castany Prado lábjegyzete: „Az *atuli* vagy *atole* a náhuatl *atolli* szóból származik, mely az *atl*, »víz« szó és a *tol* pejoratív kicsinyítő képző összetétele, és amelynek jelentése »forró, édes prehiszán ital, amelyet vízben vagy tejben elkevert kukoricaliszból készítettek«.”

²⁹ Serna Arnaiz – Castany Prado lábjegyzete: „A *maguey* karib szó, amelynek náhuatl megfelelője *metl*, így *mezcal* név alatt is ismeretes.”

³⁰ Serna Arnaiz – Castany Prado lábjegyzete: „A mirrha itt a »balzsam« vagy »gyógyszer« jelentésben áll.”

³¹ Serna Arnaiz – Castany Prado lábjegyzete: „Náhuatlul az év 17. hónapjának neve, jelentése: »szűk, szoros«. Ezt a hónapot Illamatecuhtli csillagistennőnek szentelték. Motolinia ezen a hónapon belül arról a napról beszél, amelyen a hónap legnagyobb ünnepét tartották.”

és háború vett körül, mint például Tlaxcallan és Huexotzinco, melyeket leginkább azért tartottak fenn, hogy gyakorolják magukat a háborúban, és legyen a közelükben olyan hely, ahonnet foglyokat szereznek áldozatbemutatás céljából, nem pedig azért, hogy legyőzzék és megöljék őket, jóllehet amazok ugyanezt állították a mexikóiakról, meg <még azt is>, hogy a mexikóiak közül annyit ejtettek foglyul és áldoztak fel, mint amennyit amazok öközülük. Voltak más tartományok is távolabb, melyekkel időnként vagy pedig évente egyszer háborúztak, és ahová kivonultak az erre ki-rendelt seregek;³² s ezek egyike volt Michuachapanco tartománya vagy királysága, melyet most a spanyolok Pánucónak neveznek; ezek közül a foglyok közül áldoztak fel azon a napon, és nem a közelebbieket közül, és nem is rabszolgákat.

GERÓNIMO DE MENDIETA: INDIÁN EGYHÁZTÖRTÉNET

II. könyv, 1. fejezet: *Arról, hogy mit tartottak és hittek isteneikről és démonaikról, és az első ember teremtéséről*³³

Azt írja a tiszteletre méltó és mélyen hívő Fr. Andrés de Olmos atya, hogy amit ő megértett ama képekből [*pinturas*] és beszámolókból, melyeket México, Tezcuco, Tlaxcala, Huexotzinco, Cholula, Tepeaca, Tlalmanalco és a többi tartományi székhelyek kacikái adtak neki, az az, hogy különböző tartományok és népek más és más isteneknek szolgáltak és különböző isteneket imádtak; és különbözőképpen meséltek különböző ostobaságokat, regéket és képzelgéseket, melyeket bizonyos dolgoknak tartottak, mert ha nem tekintették volna ezeket bizonyosaknak, akkor nem dolgoztak volna rajtuk akkora szorgalommal és olyan kifejezően, amint azt majd lentebb, amikor az ünnepeikről beszélünk, el fogjuk mondani. De habár minden tartomány különböző módon adta elő a maga beszámolóját, többnyire oda lyukadtak ki, hogy az égben van egy Citlalatónac nevű isten és egy Citlalicue nevű istennő; és hogy az istennő szült egy kést vagy tört (amelyet az ő nyelvükön *tecpcatl*nak neveznek), s a többi gyermeke – csodálkozva és megrémülve – egyet-értett abban, hogy ledobják az égből az említett kést, és így is tettek. S a föld egy bizonyos részére esett, amit Chicomoztocnak neveztek, ami azt jelenti, hogy „hét barlang.” Mondják, hogy innét 1600 isten jött elő (amivel, úgy tűnik, a rossz angyalok bukását akarja <a történet> kifejezni), akik – úgy mondják – midőn látták, hogy így lebuktak és kitaszítottak, és hogy egyáltalán nem kapnak szolgálatot az emberektől, mivel még nem léteztek emberek, megállapodtak abban, hogy egy hír-

³² A szerző itt valószínűleg az ún. *guerras floridas* („virágháborúk”) gyakorlatára utal, amelyekben mindkét ellenséges fél azzal a céllal vett részt, hogy emberáldozataihoz hadifoglyot ejtsen. A „virágháborúk”-ról lásd Hassig: El sacrificio; valamint Declerq: Siempre peleaban.

³³ Icazbalceta (ed.): Fray Gerónimo de Mendieta, 77–78; 79–80 és 100–102.

nököt küldenek anyjukhoz, az istennőhöz, mondván, hogy miután az eltaszította és elűzte őket magától, helyes lenne, ha engedélyt, hatalmat és módot adna nekik arra, hogy embereket alkossanak avégett, hogy azok által valamilyen szolgálatot kaphassanak. És az anya azt válaszolta, hogy ha ők <az 1600 isten> azok lennének, akiknek lenniük kellene, akkor még mindig az ő társaságában lennének; de mivel nem érdemelték meg, és ott a földön követeltek maguknak szolgálatot, ezért kérjék meg Mictlan Tecutlit, aki az alvilág ura vagy kapitánya, hogy az adjon nekik valami csontot vagy hamvat a múltbéli halottakból, és afölött mutassanak be áldozatot önmagukból, és majd abból elő fog jönni egy férfi és egy nő, akik majd sokasodnak. Ami, úgy tűnik, az özönvízre akar utalni, amikor meghaltak az emberek, mivel az következik belőle, hogy nem maradt senki korábról. Miután tehát meghallgatták anyjuk válaszát (amelyet, úgy mondják, Tlotli, vagyis a karvaly hozott el nekik), tanácskozásba kezdtek, és megállapodtak, hogy egyikük, akit Xolotlnak neveztek, menjen el az alvilágba a csontért és hamuért, s azt tanácsolták neki, hogy miután az említett Mictlan Tecutli, az alvilág kapitánya kétszínű és házsártos, ezért Xolotl vigyázzon, nehogy amaz megbánja, hogy odaadta neki azt, amit kért tőle. Ha ez megtörténne, akkor a helyes eljárás, hogy haladéktalanul elmenekül azzal <a csonttal és hamuval>. Xolotl pontosan úgy járt el, ahogyan ajánlották neki; mert elment az alvilágba, és megszerezte Mictlan Tecutli kapitánytól a csontot és hamut, amelyet testvérei birtokolni kívántak; és amint azt a kezébe kapta, rögtön elkezdett vele menekülni. S Mictlan Tecutli megsértődve azon, hogy Xolotl így elmenekül tőle, elkezdett utána szaladni, úgyhogy miközben Xolotl menekült, megbotlott és elesett, és a csont, amely egy ől nagyságú volt, eltörött, és kisebb-nagyobb darabokra esett szét; azt mondják, ezért kisebbek egyes emberek, mint mások. Miután tehát összeszedte azokat a darabokat, amelyeket tudott, megérkezett oda, ahol társai, az istenek voltak, és miután beledobta mindazt, amit hozott, egy tálba vagy medencébe, az istenek és istennők áldoztak magukból úgy, hogy minden testrészükből vért eresztettek (ahogy azután az indiánok szokták ezt tenni), és azt mondják, hogy a negyedik napon előjött <az edényből> egy fiú, és amikor újra csinálták ugyanazt, újabb négy nap múlva a leány; és ezeket odaadták felnevelni ugyanannak a Xolotlnak, aki bogáncstejjel nevelte őket.

II. könyv, 2. fejezet:

Hogyan született a Nap, és hogyan haltak meg az istenek?

Nos, miután megteremtetett az ember, és el is szaporodott, az istenek mindegyike hordozott vagy tartott magával bizonyos embereket, az ő híveit és szolgálóit. És amikor már néhány éve – mint mondták – nem volt Nap, az istenek összegyűltek egy Teutiucannak nevezett településen, amely hat mérföldre van Mexikótól, s egy

nagy tüzet raktak; és az említett istenek leülvén a tűz négy oldalára, azt mondták a híveiknek, hogy aki a leghamarabb beleugrik közülük³⁴ a tűzbe, azt a dicsőséget fogja elnyerni, hogy ő hozza létre a Napot, mert amint beleveti magát a tűzbe, azután fel fog kelni a Nap; és egyikük a leglelkesebb lévén, odarohant, és belevetette magát a tűzbe, s lesüllyedt a pokolba; és miközben várták, hogy honnét kell majd felkelnie a Napnak, az alatt az idő alatt – mondják – fogadtak fürjekbe, langusztákba, pillangókba és kígyókba, mert nem találták ki, hogy hol fog felkelni; és egyesek <azt mondták, hogy> itt, mások, hogy ott; végül, mivel nem találták el, arra ítéltettek, hogy fel legyenek áldozva, amit azután <a nép> szokása lett tenni a bálványaik előtt; s végül ott kelt fel a Nap, ahol fel kellett kelnie, és megállt, mert nem haladt előre. S látván az említett istenek, hogy a Nap nem halad az útján, megállapodtak, hogy elküldik Tlotlit hírnökül, hogy az ő részükről beszéljen a Nappal, és parancsolja meg annak, hogy haladjon az útján; ám a Nap azt válaszolta, hogy mindaddig nem fog elmozdulni a helyről, ahol volt, ameddig meg nem ölte és el nem pusztította őket; amely választól részben megijedvén, részben felháborodván, egyikük, akit Citlinek neveztek, fogott egy íjat és három nyilat, és rálőtt a Napra, hogy átdöfje a homlokát; a Nap leereszkedett, és így nem találta el; rálőtt egy másik nyilat másodszorra, és elvágta a testét; és harmadszorra is ugyanezt csinálta; s megharagudván a Nap, megfogott egyet ama nyílveszők közül, és Citlire lőtt vele, és átsúrta a homlokát, amitől az azután meg is halt. Látván ezt a többi istenek, elcsüggedtek, mivel úgy tűnt nekik, hogy nem tudják legyőzni a Napot; és mintegy reményt veszelve beleegyeztek, hogy végeznek magukkal, és feláldozzák magukat mindnyájan a mellükön; és ezen áldozat papja Xolotl volt, aki egy nagy késsel felnyitván a mellkasukat, megölte őket, majd pedig megölte önmagát is; és mindegyikük otthagya a ruhát, melyet viselt (ami egy takaró volt), azoknak a híveknek, akik őhöz tartoztak, kegyességük és barátságuk emlékezetére. S a Nap így kiengesztelődvén folytatta az útját. Az említett halott istenek ezen hívei vagy szolgálói pedig elrejtették ezeket a takarókat bizonyos rudakba, és egy hornyot vagy lyukat csinálván a rúdra, rátettek szívül bizonyos zöld kövecskéket és kígyó- és tigrisbőrt, és ezt a csomagolást *tlaquimillolinak* nevezték, és mindegyikük annak az ördögnek [*demonio*] a nevét adta <ennek a bálványnak>, akitől a takarót kapta, és ez volt a főbálvány, amelyet nagy tiszteletben tartottak, és az állat-alakokat [*bestiones*] vagy kő- vagy fafigurákat, amelyeket csináltak, nem tartották olyan nagy becsben, mint ezt. Ugyanerről számol be Fr. Andrés de Olmos atya: hogy ő talált Tlalmanalcóban egy ilyen bálványt sok takaróba csomagolva, jóllehet már félig elrohadt amiatt, hogy elrejtve tartották.

³⁴ *uno de ellos* – nyelvtanilag egyaránt vonatkozhat a hívekre és az istenekre is, de valószínűleg az istenekre kell gondolnunk.

II. könyv, 16. fejezet: *Amelyben folytatjuk a bálványoknak bemutatott emberáldozatok témáját*

De meg kell jegyeznünk, hogy amit az előző fejezetben mondtunk: hogy annyi rabszolgát öltek meg és áldoztak fel egy ünnepen, amennyi az isteneik közül arra az ünnepre esett – az a pénzen vett rabszolgákra értendő; és ez úgy történt, hogy férfiakat áldoztak a férfi isteneknek, nőket az istennőknek, és néha gyerekeket. De a háborúban foglyul ejtett rabszolgák közül mindet feláldozták és megölték, aki abban az időszakban volt nekik, akkor is, ha ezren voltak, mivelhogy különböző ünnepeken különböző ceremóniákat végeztek velük. S hogy ne érezzék annyira a halált, inniuk adtak egy bizonyos italt, amely – úgy tűnik – elkábította őket, és úgy viselkedtek, mint akik vidáman mennek a halálba. Az összes, háborúban foglyul ejtett rabszolga ezen egyetemes áldozatát és gyilkosságát egy nagyon nagy és komoly ünnepen hajtották végre, melyet az összes közül a legfőbbnek tartottak, és úgy neveztek, hogy *Panquezaliztli*. S mielőtt elkezdték volna ezt az oly kegyetlen áldozatot, felvonulást tartottak a Mexikó-beli *Uzilopuchtli*³⁵ bálványhoz a következőképpen: a *Papa* felöltözött a jelvényeibe, és vele együtt a kardinálisai is (nevezzük őket így), aztán reggel ugyanez a *Papa* fogta az említett bálványt, és erősen gyalogolva, vagy inkább futva, mögötte a többi pappal, Tenayucába mentek, amely két mérföldnyire van Mexikótól, és onnét Tacuba felé tértek, amely az említett helytől két további mérföldre van, és onnét Cuyoacánig, további két mérföldre, és onnan visszafordultak Mexikó felé, amely még két mérföld; úgyhogy dél volt, vagy még több is, mire oda megérkeztek. És ha a bálvány nem esett le, az jó jel volt; és ha leesett, azt rossz jelnek tartották. Így miután elhelyezték a bálványt a helyére, nagy szorgalommal nekiláttak az öldöklésnek, és éjjelig kivégezték a hadifoglyaikat. Az említett ünnepen, és egy bizonyos másikon is, szokásuk volt megnyúzni az így feláldozottakat, összevarrva a bőrt, mint amikor valaki lenyúzza kecskék bőrét tömlőnek, felakasztva e bőr lenyúzott kezeit és lábait, és egyes templomi papok fölvtették ezeket a saját testükre, és odaadásból [*devocion*] vagy büszkeségből viselték ezeket húsz napig, és bennük jártak az utcán ugrálva és kiabálva; és egyes nők a gyermekeikkel együtt kegyességből odamentek hozzájuk, és megcsípték őket a halott bőrének a köldökén. S a körmükkel (amelyet mindig nagyra növesztettek) lecsíptek egy kicsit onnét, és megtartották mint relikviát, és megőrizték vagy megették, vagy odaadták a gyermeknek. Amikor pedig levetették ezeket a bőrt, nagy fáradtság s kínlódás árán dobták le magukról, mert húsz nap elteltével azok már megszáradtak, és rátapadtak a bőrükre.

Az említett *Uzilopuchtli* bálvány fő ünnepén egy Mexikótól két mérföldre található településen, amelyet Iztapalapának neveznek, új tüzet gyújtottak (miután

³⁵ Más forrásokban Huitzilopuchtli, a háborúisten.

kioltották a háztartások és a templomok minden tüzeit), s gyorsan elvitték ezt a tüzet megszentelni [*sanctificar*] az említett bálvány elé Mexikóba; és evégett megölték és feláldoztak egy embert, akinek a vérével meghintették az új tüzet, és ebből vettek tüzet, hogy az isteneik elé helyezték azt; és a nép is tüzet vett úgy a templomai, mint az otthona számára, még akkor is, ha egy vagy két napnyira laktak Mexikótól; s úgy tűnik, hogy ezt abban az évben csinálták, mely mintegy jubileumi év volt, minden 52. vagy 53. évben, amelyet *Xiuhzizquilónak* neveztek, és amely egy hétéves időszak [*hebdómada de años*] volt.

Nap- és holdfogyatkozás idején nagy áldozatokat mutattak be félelemből (különösen, ha napfogyatkozás volt), úgy vélvén, hogy végük lesz, mivel nem értették a természet titkát. S összekeresték az összes albínó vagy szörtelen férfit és nőt, aki csak akadt, és ezeket ölték meg és áldozták fel, hogy kiengeszteljék [*aplacar*] a Napot; amivel – úgy tűnik – az isteneik Nap miatti halálát idézték emlékezetbe, amint ezt fentebb elmondtam a második fejezetben. A Nap fogyatkozásai alkalmából nagy kiabálást és ordítózást rendeztek, és akkor is, amikor holdfogyatkozás volt, vagy amikor valami más jelet vagy üstököszt láttak az égen, bár nem annyira, mint napfogyatkozás alkalmával.

A családi birtokokon nagy áldozatokat és külön felajánlásokat mutattak be avégett, hogy jó legyen a kenyér; és különösen *Centeutl* ünnepén, akit a kukorica vagy a kenyér istenének neveztek, akinek a tiszteletére sok papírt vágtak fel, s vérrel és *ulli*-cseppekkel együtt elhelyezték a szántóföldjeiken és veteményeiken. S egyes helyeken magam is láttam, hogy – már megkeresztelkedésük után – a veteményeikbe sok, fehér mésszel vagy gipsszel megfestett követ tettek, és mindig úgy találtam, hogy ez a régi babonájuk folytán van így, jóllehet amikor megkérdeztem az indiánokat, senki sem vallotta be.

Mondják, hogy Mexikóban bizonyos ünnepen a *Tlaloque*nak nevezett isteneknek (akik a vizek, avagy esők istenei voltak), felajánlottak bizonyos gyermekeket, akiket beletettek egy kenuba vagy csónakba, és elvitték őket ama tó bizonyos részébe, ahol volt egy örvény vagy víznyelő, és beelökte a kenut a gyermekekkel, az örvény vagy víznyelő elnyelte és elsüllyesztette a csónakot. De ma nem látható ez a víznyelő. Ezeket a *Tlaloque*-isteneket kézzel festették meg, és szárazság idején sok áldozatot mutattak be nekik – s végül is minden dolgot és szolgálatot tetszésük szerint adtak az isteneknek, és megünnepelték őket ki-ki annyira, amennyire csak tudta, és a születésük ünnepét is.³⁶

³⁶ Nyelvtanilag eldönthetetlen, hogy az őslakók saját születésnapjára kell-e gondolni, vagy inkább az istenekére, bár az utóbbi a bekezdés tartalma alapján valószínűbb.

JUAN DE TORQUEMADA: INDIÁN MONARCHIA³⁷

VII. könyv, 17. fejezet: *Hogyan áldoztak fel embereket az ördögnek ezen Új-Spanyolország népei? És elmondjuk ezen áldozat eredetét közöttük*

Elérkeztünk ahhoz az alkalomhoz, hogy az ördögnek értelmes teremtményekből bemutatott áldozatok témáját tárgyaljuk, melyeket – miután olyan terjedelemben kell tárgyalni őket, amelyet megkövetelnek – nem lehet egyetlen fejezetben röviden elintézni, mivel mindannak, amit eddig mondtunk, az a célja, hogy az effajta áldozatról beszéljünk, aminek bizonyítására beszéltünk mindarról, amiről a megelőző fejezetekben beszámoltunk; és nem lehet elhallgatni azt a módot, amellyel az ördög eldöntötte, hogy e népek szívének urává teszi magát, több és nagyobb előnyt húzva ebből, mint azokból, amelyeket az összes többi nemzetből szerzett; mivel ehhez a nyomorúságos és szerencsétlen <nemzethez> képest az összes többi igencsak hátramarad; minthogy ez a nép viszi el a pálmát, jóllehet vaktában szerzett győzelemmel, az emberáldozat borzalmas módja és kegyetlen aktusa terén...

VII. könyv, 18. fejezet: *Egy másik áldozatról, amelyet ezek az indiánok végeztek, melynek során megnyúzták a feláldozottakat; és kifejtsük a régiségét és eredetét*

Volt ezeknek az indiánoknak egy másik, nem kevésbé félelmetes, mint amennyire embertelen áldozatuk is, melyet ugyancsak az ördög talált ki, aki annak örül és attól elégedett, ha látja <az őslakók> kezét emberi vérral bevérezve lenni; és ez <az áldozat> az volt, hogy megnyúzták a feláldozottakat, mint egy új Szent Bertalant [...].³⁸ Ennek az áldozatnak az volt az eredete, hogy a mexikóiak istenük, Huitzilopuchtli rendeletére Culhuacan urától elkérték egyik lányát, akit királynőnek és az istenük nagyanyjának kértek fel, akinek a történetét elmondom az istenekről szóló könyvben, ahol erről az istennőről, Tociról is szó esik; s miután a lehető legnagyobb tisztelettel és apjának nagy megelégedésére elvitték, azután a következő éjszaka parancsot adott a bálvány <Huitzilopuchtli> a papjainak, mondván, hogy ő azt a lányt arra a célra választotta ki, hogy a mexikóiak közötti széthúzás és Culhua nemzet istennője legyen, s hogy ennek megfelelően azt akarja, hogy azután öljék meg a lányt, mert onnét kezdve anyjának tekinti, s hogy a megszentelésének [*consagrarsela*] és megistenítésének [*deificarsela*] módja az, hogy megölik, és miután megölték, megnyúzzák, és a bőrért és az irháját felveszi valaki a legvitézebb mexikói

³⁷ Segunda parte de los veinte, <II. kötet>, 114 és 116–118.

³⁸ A kihagyott szöveghelyen komolyabb szövegromlást gyaníthatunk, melynek rekonstrukciójára nem vállalkozunk.

ifjak közül, és órá adják az elhunyt lány ruháit, és elhelyezik a képmása és szobra mellé, és odahívják az apját és a culhuacani népet, hogy imádják a lányt.

Amikor a mexikóiak teljesítették a mondottakat – olyan nép lévén, amely mindenben engedelmeskedett neki <Huitzilopuchtlinak> –, és miután elhelyezték azt a legényt, aki a leányt ábrázolta, annak bőrével és ruháival, a képmás vagy szobor mellé, akkor hívták az apját, aki el is jött, hogy a lányát imádjá, azt hívén, hogy az még él, és hogy megválasztották a mexikói nemzet királynőjének; és amikor belépett a szentélybe (amely sötét volt), tömjént fogott, és elkezdett tömjénezn; és amikor meggyulladt, és fellobbant egy láng, akkor a király felismerte a csalást és becsapást, és félelemtől megszállva kirohant, kiabálva és a népét odahíva, és fegyvereket kérve az árulók ellen (amint ezt a maga helyén hosszabban elmondom), és elment a házába nagyon szomorúan, és a meggyalázott lánya ottmaradt holtan és megnyúzva és istennővé, Huitzilopuchtli nővérévé téve, bár az igazság az, hogy a sorsa az volt, hogy Huitzilopuchtlinál örökkévaló fájdalmat és kínzást szenvedjen el; de ami ettől fogva bevezetésre került, az az embernyúzó áldozati típus [*Sacrificio de desollar Hombres*] volt, mert azt hitték a barbár indiánok, hogy miután a bálványuk ilyen módon istenné tette azt a hamis istennőt, ezért kedves lesz neki az áldozatnak ez a fajtája, ha bemutatják számára; és ez az áldozat később széles körű használatban volt, ahogy látni fogjuk, amikor az ünnepekről beszélünk, melyeket ennek a hamis istennőnek és más isteneknek rendeztek.

VII. könyv, 19. fejezet: *Hogyan áldozták fel azokat az embereket, akik az ördög szolgálatában haltak meg?*

Volt egy kő a templom magaslatán, mely ama síkon és padlón helyezkedett el, amely azt a kis teret képezte, ahol a bálványok kápolnáit és oltárait [*Capillas y Altares de los Idolos*] álltak, szemben az említett kápolnával, és igen közel az oltár lépcsőjéhez, és ez több mint egy öl [*braça*]³⁹ hosszúságú volt, és fél kar [*media vara*]⁴⁰ szélességű, és egyharmad <kar> vastagságú. Ez a kő, így mondják egyesek, piramis alakú volt: inkább hegyes, mint amennyire széles, hogy jobban le lehessen fogni az embereket az áldozat elvégzése és sikeres kimenetele végett, s nekem úgy tűnik, hogy ez nagyon indokolt volt amiatt, amit később látni fogunk. Ezen a kövön hajtották végre az emberáldozatokat [*Sacrificios de Hombres*] nagyon rendszeresen, és semmilyen más élőlény vagy madár feláldozására nem szolgált. Idehurcolták a szerencsétlen embereket úgy, ahogyan a szarvasmarhát viszik a mészárosokhoz, és erről a vágó-

³⁹ 1 *braça* (*brazo*) tengerészeti hossz mérték, a kasztíliai *brazo* 1,672 méter.

⁴⁰ 1 *vara* 768 és 912 mm közötti hosszúságot jelöl Spanyolország történelmi régijától függően.

hídról, avagy embertelen és kegyetlen vérfürdőből küldték őket az örök szenvedések kárhozatára; s a kivégzésük végett a következő ünnepélyt rendezték.

Előjött sátán hat szolgája [*ministros*],⁴¹ négy azért, hogy lefogja az áldozat lábát és kezét, egy azért, hogy a fejét és torkát fogja, amelyre egy félig felcsavarodott kígyó alakú botot szorított, és egy hatodik, aki a legfőbb és vezető pap volt, hozta a kést, amely egy nagy kovakő-kés volt, amely lovas-lándzsa [*lançagineta*] vasának az alakjára készült, és nagyon hegyes volt. Ez utóbbi és legjelentősebb szolga volt úgyszólván a főpap [*Sumo Sacerdote*]; neki – és senki másnak sem – volt az a tisztje, hogy felnyissa az embereket a mellükön, s kitépje a szívüket. *Papának* hívták, amint azt másutt már mondtuk, vagy *Topiltzin*nek. És meg kell jegyeznünk, hogy ez nagyon magas és általuk nagyon becsült méltóságnak számított; és egyesek szerint örökletes tisztség volt, amint régen öröklődött a papi tisztség és a főpapság [*Sumo Pontificado*] is, mivel általában ezen örökség és egyházi funkció örökösei az elsőszülöttek voltak.⁴² Ez a hat szolga ehhez az áldozathoz a hétköznapiól különböző ruhákba öltözve vonult ki, és pedig különösen a főpap, aki a vállain egy drapériát vagy szövetet hordozott tunika módjára bizonyos rojtokkal szegélyként; a fején díszes, *Quetzallin*nek nevezett zöld, valamint sárga tollakból készült koszorú volt; a fülében aranykarika fülbevaló volt, melyet bizonyos zöld kövekkel raktak ki, és az ajka alatt, a szakála közepéhez erősítve egy kicsiny tölcseért [*cañutillo*] viselt, amely egy *Tentel* nevezetű kék kőből készült kellő és szép arányban. Mind a hatuk keze és arca be volt kenve igen sötét feketére. Öten közülük, akik úgyszólván a kisebb papok voltak, nagyon kibodorítva s bizonyos bőrszíjjakkal visszahajtván viselték a hajukat, melyek fejük és homlokuk közepén övezték őket; a kezükben bizonyos kicsi papírpajzsokat hordoztak, amelyek különböző színekre voltak festve, mintegy azt kifejezendő, hogy háborúba vagy csatába mennek ellenségek ellen, aminthogy a ténylegesen feláldozottak szinte mindig ellenségek is voltak; ezek a papok fehér tunikát viseltek, amely feketével volt hímezve. Ezzel az öltözzettel és dísszel, amelyet leírtunk, kivonultak; ennek látványa félelmet gerjesztett, mert úgy tűnt, mintha az ördög által felöltöztetve jönnének, és mintha az ördög pokolbéli üstjeinek kormával lennének bekenve, és jól kifejezték a csúnya és fekete megjelenésükkel, hogy kinek a szolgálói. Miután megálltak mind a hatan a bálvány előtt, tiszteletet és alázatot [*acatamiento y humillacion*] nyilvánítottak előtte, és utána rendben elhelyezkedtek az áldozati kő mellett. Azt, akit fel kellett áldozni, meztelenül hozták ki, csupaszon, és nagyon gyorsan és könnyedén lefoglák négyen közülük az említett kőre, amely úgyszólván hegyes volt, vállára fektették, és ráhajlítva megfeszítették a mellkasát; az ötödik pap rávetette a torkára a fabilincset vagy karikát, és rögzítette a fejét, nehogy valamiképpen † félrehajoljon vagy ránduljon, amikor felnyitják a mellét.

⁴¹ Vagy: ministránsa.

⁴² Torquemada feltehetőleg az izraelita vallásra gondol.

Midőn a kínzáshoz és büntetéshez így előkészítették ezt a lecsupaszított és erre a halálra ítélt embert, akit a lábánál és kezénél és torkánál fogtak le, előjött a főpap a késsel vagy törrel, és igen gyorsan és könnyedén felnyitotta a mellét, úgyhogy azt szinte nem is lehetett hallani, se látni, olyan nagy gyakorlata és jártassága volt, és kivette a szívet, és azt így gőzölögve megmutatta a Napnak, akinek felajánlotta azt a melegséget és gőzt; és a bálvány felé fordulván, a kápolnája küszöbére mázolt vele a külső részen,⁴³ és otthagytott rajta egy vérfoltot, és a szív a földre esett, ahonnan felvették, és egy tarkára festett, *Xicalli* nevezetű tökedénybe helyezve az oltár elé tették felajánlásul a bálványnak mint ama holttest legfőbb részét, melynek lelkét már a börtönében és büntetésben tartotta <a bálvány>. Az öreg papoknak szabad volt megenniük ezeket a szíveket, és ennek megfelelően meg is ették néha őket, jóllehet mások eltemették azokat, ahogyan éppen kedvük és gusztusuk volt; mert az ördög, aki kitalálta ezt, nem ügyelt a szertartások esetlegességeire, hanem csak a lényegre, hogy mindig megszerezze magának a lelkeket.⁴⁴

Amikor végeztek ezzel az áldozattal, legurították a testet a templom lépcsőin; és meg kell jegyeznünk, hogy ha az áldozat a hadifoglyok közül való volt, akkor a rokonaival és barátaival együtt eljött az, aki foglyul ejtette és megfogta, és nagy örömujjongással és ünnepélyességgel elvitték magukkal, és megfőzték, és más étkekkel együtt készítettek egy igen ünnepi és vidám lakomát; és ha gazdag volt az, aki ezt az ünnepet rendezte, akkor minden meghívottnak gyapottakarókat adott, és más ékességeket és értéktárgyakat azok közül, melyeket a házában tartott.

Ha ez az áldozat rabszolga volt, aki nem háborús győzelem folytán került hozzájuk, hanem más okból vagy módon, akkor nem hajították le a lépcsőkön, hanem az oltártól, avagy áldozati kőtől kézben vitték a házukig, és ugyanolyan lakomát ültek, bár nem annyi tapsolással és ünnepélyességgel. Egyes alkalmakkor (tehát nem mindig) felfogtak valamennyit a vérből, mely az áldozat melléből ömlött, és egy tálba vagy csészébe öntve azt, a bálványnak adták, jelezve neki, hogy igya meg, miközben először bekenték ajkait ugyanazon vérrel. E szertartás során tiszteletet és megbecsülést nyilvánítottak ama bálvány iránt, amelyiknek áldoztak, és azután a többi iránt is, melyek amazzal voltak (ha voltak ilyenek); ezzel véget ért ez az egy vagy sok részből álló áldozat, és a papok megfordultak és bementek minden további ceremónia nélkül, habár a végén ünnepek voltak, amint azt majd látni fogjuk – mert ebben a fejezetben nem volt más céloom, mint hírt adni erről az embertelen dologról, melyet a sátán az ókori népek között más módokon valósított meg, míg ezen indián népek között ilyen módon.

⁴³ Ez a leírás feltűnően hasonlít Motolinia megfelelő szövegrészére (akitől Torquemada feltehetőleg átvette a beszámolót).

⁴⁴ Torquemada az ördögre való gyakori hivatkozással tulajdonképpen felmenti az óslakosokat az emberáldozat bűne alól.